

Projektrapport

Rettigstipendiet 2024

Beslutsnummer: 247. Beslutsdatum: 10 december 2024.

Projekt: Emil Eckhoff i Bohuslän – om en bortglömd pionjärinsats i svenskt antikvariskt arbete 1879-1891

Stipendiat: Henrik Alexandersson, Fil. dr i arkeologi.

Inom ramen för projektet har det genomförts grundforskningsinsatser för att identifiera källmaterial med koppling till Emil Eckhoffs fältarbeten i Bohuslän 1879-1891. Det är i huvudsak arkivmaterial i Antikvarisk-topografiska arkivet som inventerats. Projektet har rört sig i skärningspunkten mellan arkeologihistoria och arkivvetenskap och ska uppfattas som tvärvetenskapligt.

Närläsningen av fältdagböcker, korrespondens och minnesanteckningar i Emil Eckhoffs arkiv har givit fördjupade insikter i hur Eckhoff – genom skrift och bild – överförde fasta fornlämningar till papper. I anslutning till detta tema har projektet utvecklat ett teoretiskt resonemang om hur pappersminnen tar form.

Vidare har uppgifter hämtats från Vitterhetsakademiens tjänstehandlingar. Även en rad enskilda arkiv, som brevsamlingarna i Oscar Montelius och Hans Hildebrands arkiv visade sig vara viktiga källor för att fördjupa kunskapen om Eckhoffs bohuslänska arbete. I Vitterhetsakademiens bibliotek återfinns Emil Eckhoffs tryckta skrifter.

I projektet har Eckhoffs fältdagböcker utgjort den huvudsakliga källan. Materialet följer en kronologisk linje, men utgör inga dagböcker i traditionell mening utan kan istället karaktäriseras som minnesböcker; ett resonerande arbetsmaterial från skilda fältsituationer. Fältdagböckerna utgör viktiga tidsmarkörer, som kan användas för att förstå dåtidens perspektiv på hur fornlämningar klassificerats och daterats. Eckhoffs texter vittnar om ett skifte inom arkeologiskt fältinventeringsarbete. Han bidrog till att utveckla metoder för fältinventeringar, men skapade också ett standardiserat sätt för att i text presentera fasta fornlämningar.

Jämförelser mellan fältdagböckerna samt i de av Eckhoff författade häftena i serien "Bidrag till kännedom om Göteborgs och Bohusläns fornminnen och historia" lämnar inblickar i hur ett

narrativ om Bohusläns fasta fornlämningar tagit form. Överstrykningar, tillägg och rödmarkeringar har gjort det möjligt att följa Eckhoffs redigeringsarbete. Lejonparten av uppgifterna som noterats i fältdagböckerna har dock utelämnats i de tryckta häftena. Det bevarade arbetsmaterialet synliggör hur arkeologi inte enbart skapas i en fältsituation utan i efterarbetet vid skrivbordet och i diskussioner med kollegor. Spåren efter Eckhoffs tryckta texter sträcker ut sig i tiden; hänvisningar återfinns inte minst i Fornsök och i arkeologiska rapporter.

Det är inte enbart reminiscenser av ett forntida Bohuslän som kan åskådliggöras genom arkivens uppgifter. Det handlar om hur skilda tider fästs på papper. Handskrifterna förmedlar ett lokalt begränsat arbete, men ådagalägger samtidigt tidens fältinventeringspraktiker och den tidiga svenska arkeologins syn på materiell och immateriell kultur.

I materialet lämnas beskrivningar om lokalsamhället; inte minst mötena med lokalbefolkningen och om deras syn på fornlämningar. Eckhoff arbetar sig ner under jord; ned i rösebottnar och in i megalitgravarnas gravrum. På rösebergens höjder uppmärksammar han andra fornlämningars belägenhet och noterar lämningarnas eventuella visuella kontakt med havet. Försäljningen av fornfynd pågår. Privatsamlingar rannsakas och tecknas av. Under arbetet på Orust materialiseras för första gången kyrkor och kyrkoinventarier i Eckhoffs fältdagböcker. Som en kontrast till de fasta fornlämningarna finns noteringar om granit, gnejs och obearbetade flintstycken, vilka tillsammans får representera geologins djuptid.

Resultatet av projektarbetet kommer att presenteras i en artikel som har arbetsnamnet: "I marginalen till Bidrag till kännedom om Göteborgs och Bohusläns fornminnen och historia – om Emil Eckhoffs fältanteckningar och antikvariska arbete 1879-1891". Här riktas sökarljuset mot det som rör sig i utkanten – i marginalen – av Eckhoffs arbete. I dagboksmaterialet finns en mångfald av uppgifter. Inte minst framträder Eckhoffs egna reflektioner och tolkningar av landskapet, fornlämningar och andra materiella arrangemang. Det handlar om restaureringar av fasta fornlämningar och försvunna fornfynd men också om möten med människor i lokalsamhället.

Uppgifter ur arkiven vittnar om hur Eckhoff tog sig an uppgiften om att samla in kunskap om landskapets kulturhistoria och fasta fornlämningar. Han skapade en metod för inventering och kartering av fornlämningar samt ett enhetligt sätt att beskriva fasta fornlämningar. Eckhoff

nöjde sig inte med att enbart titta ner i megalitgravarnas, rösenas och högarnas innandömen på jakt efter daterbara fynd. Han lyckades genom sitt arbete att sätta in de fasta fornlämningarna i ett landskapsperspektiv och pricka in desamma på generalstabens karta. En av flera pionjärinsatser är att Eckhoff genomför en maritimarkeologisk fältinventering i det yttre skärgårdsrummet.

Sammantaget bär texterna vittnesbörd om att Eckhoff var en stringent, resonerande och problematiserande forskare. Det finns en tydlighet och en uppriktighet som kännetecknar hans sätt att upplysa sina läsare om svårigheten att tolka och förstå forntiden.

Emil Eckhoff var en mångsysslande person som var verksam i ett formerande skede i svensk arkeologi. Det är svårt att placera in honom i ett fack. Han rörde sig otvunget mellan ämnesfälten zoologi, geologi, arkeologi, kyrkoforskning och historia. I översiktsverk omnämns han kort och pliktskyldigt. Utifrån ett historiografiskt perspektiv kan han sägas ha hamnat i skuggan av storheter som Oscar Montelius, Hans Hildebrand och Hjalmar Stolpe.